

HỘI NGHỊ THƯỢNG ĐỈNH MỸ - TRUNG: CHƯA THỂ NGĂN ĐÀ SUY THOÁI QUAN HỆ HAI NƯỚC

Nguyễn Lan Hương*

Tóm tắt: Cuộc gặp “mặt đối mặt” đầu tiên giữa Tổng thống J. Biden và Chủ tịch Tập Cận Bình đã diễn ra vào ngày 16/11/2021 (theo giờ Việt Nam). Cuộc gặp thượng đỉnh trực tuyến kéo dài ba tiếng rưỡi có mục đích thiết lập hướng đi mới cho mối quan hệ Mỹ - Trung đang trong tình trạng căng thẳng và cạnh tranh gay gắt. Bài viết chứng minh cuộc gặp thượng đỉnh giữa hai nguyên thủ chưa thể ngăn được đà suy thoái trong quan hệ giữa hai nước do không thể giải quyết nguồn gốc gây ra sự căng thẳng trong quan hệ hai nước hiện nay. Bài viết sử dụng kết quả của cuộc gặp trực tuyến để chứng tỏ mối quan hệ Mỹ - Trung hiện nay ít có sự tương đồng, nhiều khác biệt khó có thể hòa giải. Bên cạnh đó, bài viết sử dụng những diễn biến trong quan hệ song phương ngay sau đó như đình chính lại cách xưng hô thân mật của hai nguyên thủ trong cuộc gặp, gia tăng căng thẳng ở eo biển Đài Loan, tẩy chay Thế vận hội Mùa đông Olympic Bắc Kinh, mở rộng danh sách cấm vận các công ty của Trung Quốc để chứng tỏ cuộc gặp không thể ngăn được đà suy thoái trong quan hệ Mỹ - Trung... Và cuối cùng, bài viết phân tích nguồn gốc căng thẳng trong quan hệ hai nước để lý giải nguyên nhân tại sao cuộc gặp lại không thể ngăn được đà suy thoái này.

Từ khóa: quan hệ Mỹ - Trung, hội nghị thượng đỉnh, Joe Biden, Tập Cận Bình

Nhận định về kết quả cuộc họp thượng đỉnh giữa nguyên thủ hai nước Mỹ và Trung Quốc có nhiều sự khác biệt, một số quan điểm lạc quan thì coi đó là sự mở đầu cho chu kỳ mới ấm hơn trong quan hệ, một sự khởi đầu mới¹, hay coi đó một phần trong chuỗi những cuộc hội đàm quan trọng có thể đưa hai nước vào thời kỳ quan hệ tương đối ổn định trong bối cảnh cạnh tranh gay gắt². Sự lạc quan mong đợi này là có thể hiểu được khi mối quan hệ Mỹ - Trung đang tuột dốc, căng thẳng gay gắt trong thời gian qua do di sản chính sách cứng rắn của

Chính quyền Tổng thống Mỹ Donald Trump, ít đạt được cam kết trong cuộc gặp vừa qua, tiếp tục nảy sinh những căng thẳng mới sau cuộc gặp cũng khiến một cuộc gặp không nhiều thỏa thuận, không thông cáo chung cũng có thể được coi là tín hiệu đáng mừng.

Ít điểm tương đồng

Một số kết quả khiêm tốn của cuộc gặp này cho thấy sự tương đồng ngày càng ít giữa Mỹ và Trung Quốc.

Thứ nhất, đây là cuộc gặp song phương đầu tiên giữa các nhà lãnh đạo Trung Quốc và Mỹ ở cấp cao nhất trong

* Viện Nghiên cứu Châu Mỹ

hơn hai năm qua, là cuộc gặp bao trùm nhiều vấn đề gai góc, gây căng thẳng trong quan hệ song phương trong bối cảnh hầu hết các kênh liên lạc bị cắt đứt dưới thời kỳ Chính quyền Tổng thống Mỹ D. Trump³. Thời gian của cuộc thảo luận gần 4 tiếng vượt quá độ dài dự kiến, cho thấy có quá nhiều bất đồng cần đưa ra tranh luận trong cuộc họp.

Thứ hai, không giống như cuộc “khẩu chiến” dữ dội công khai trước ống kính tại Anchorage, Alaska, cả hai nhà lãnh đạo đều không sử dụng bài phát biểu mở đầu công khai của mình để công kích đối phương gây ra tình trạng tồi tệ của quan hệ song phương. Hai nhà lãnh đạo cũng có các phát biểu thân mật trong cuộc gặp, với việc Tổng thống Mỹ J. Biden kêu gọi “cạnh tranh đơn giản, thẳng thắn”, còn Chủ tịch Trung Quốc Tập Cận Bình nói rằng hai bên nên tăng cường “giao tiếp và hợp tác” và gọi Tổng thống Mỹ J. Biden là “bạn cũ” như một cách kéo gần quan hệ.

Thứ ba, hai nguyên thủ thẳng thắn và trực tiếp đề cập đến sự lạnh nhạt trong quan hệ song phương và tình hình căng thẳng gia tăng trong quan hệ Mỹ - Trung Quốc. Tổng thống Mỹ J. Biden đề cập tới nguy cơ cạnh tranh chuyển thành xung đột ngoài ý muốn. Chủ tịch Trung Quốc Tập Cận Bình mô tả hai cường quốc là “hai con tàu khổng lồ không nên va chạm”. Sự nhất trí về đánh giá mức độ chính xác của thực trạng xấu đi trong quan hệ là điều kiện tiên quyết quan trọng để Mỹ và Trung Quốc hướng tới

cải thiện quan hệ, giảm thiểu nguy cơ leo thang không mong muốn thành xung đột quân sự⁴.

Thứ tư, hai nhà lãnh đạo thể hiện mong muốn ngăn chặn vòng xoáy đi xuống trong quan hệ song phương và nỗ lực giải quyết các tranh chấp gây tranh cãi, cho thấy họ muốn có mối quan hệ tích cực hơn. Cả hai bên đã thảo luận về “tầm quan trọng của việc quản lý cạnh tranh một cách có trách nhiệm”. Trong bài phát biểu của mình, Tổng thống Mỹ J. Biden tuyên bố trách nhiệm của Mỹ và Trung Quốc là bảo đảm sự cạnh tranh giữa hai nước “không trở thành xung đột, cho dù có chủ đích hay ngoài ý muốn”⁵. Còn phía Trung Quốc cho rằng, cần có một mối quan hệ tốt đẹp giữa Trung Quốc và Mỹ để thúc đẩy sự phát triển tương ứng của hai nước, đồng thời bảo vệ một môi trường quốc tế hòa bình và ổn định, bao gồm cả việc tìm ra cách ứng phó hiệu quả với các thách thức toàn cầu, chẳng hạn như biến đổi khí hậu và đại dịch COVID-19.

Thứ năm, cuộc gặp có tác động trấn an nhất định đối với thế giới. Chỉ riêng hình ảnh hai nhà lãnh đạo tham gia đối thoại cũng có thể giúp giảm bớt quan ngại về việc hai nước đang “tiến vào vùng lãnh thổ nguy hiểm”, đặc biệt với nguy cơ gia tăng xung đột quân sự đối với vùng lãnh thổ Đài Loan (Trung Quốc).

Các điểm không đạt được

Trước hết có thể thấy, hình thức ngoại giao thông thường của các cuộc gặp

thượng đỉnh không đạt được. Hội nghị thượng đỉnh đã không kết thúc với bất kỳ thỏa thuận cụ thể nào, hoặc thậm chí là một tuyên bố chung về các vấn đề ảnh hưởng đến mối quan hệ, từ thương mại và phát triển công nghệ đến vấn đề nhân quyền ở Hong Kong, Tây Tạng và Tân Cương cho đến tương lai của Đài Loan (Trung Quốc). Việc thiếu thỏa thuận đã nhấn mạnh một thực tế rằng, hai nước không có tiếng nói chung trong hầu hết các vấn đề, cho dù tồn tại các nhu cầu hợp tác khẩn cấp về các vấn đề như biến đổi khí hậu. Chính vì không có thông cáo, không có cam kết hay nghĩa vụ lâu dài, không có sáng kiến mới nào, cuộc họp giống như một cuộc đối thoại hơn là cuộc họp thượng đỉnh. Thay vào đó, mỗi chính phủ đưa ra tuyên bố của riêng họ nhấn mạnh những bất bình lâu dài mà không có dấu hiệu thỏa hiệp.

Hai là, chưa thiết lập được khuôn khổ quản lý những vấn đề bất đồng trong mối quan hệ và tránh “xung đột ngoài ý muốn”. Trên thực tế có rất ít bằng chứng cho thấy sự tương đồng về tư tưởng, quan điểm trong bất kỳ vấn đề quan trọng nào giữa hai bên. Hai nước chỉ hứa hẹn mở lại các kênh liên lạc, nhưng từ chỗ mở lại các kênh liên lạc tới chỗ thống nhất tạo ra các hàng rào bảo đảm quan hệ là cả một quãng đường dài đầy khó khăn.

Ba là, các trao đổi thực chất không đạt được kết quả. Mối quan tâm lợi ích cốt lõi của Trung Quốc gồm các vấn đề về Đài Loan, biên giới lãnh thổ vẫn tiếp tục

giữ nguyên quan điểm không nhượng bộ. Phía Mỹ lặp lại chính sách một Trung Quốc, đi kèm với Đạo luật Đài Loan và 6 nguyên tắc bảo đảm. Mối quan tâm của Mỹ về vấn đề nhân quyền ở Tân Cương, Hong Kong không được Trung Quốc đề cập tới. Khả năng quân sự ngày càng tăng của Trung Quốc có nguy cơ vượt qua sức mạnh của Mỹ, bao gồm cả vụ thử vũ khí siêu thanh gần đây⁶. Và trong khi vấn đề biến đổi khí hậu rõ ràng đã được thảo luận, thỏa thuận được báo cáo tại COP26 giữa đặc phái viên khí hậu của Mỹ John Kerry và đặc phái viên khí hậu của Trung Quốc Giải Chấn Hoa đề hợp tác giảm phát thải khí nhà kính đã không được đề cập tới. Cũng không có tiến bộ nào trong việc xác định nguồn gốc của virus SARS CoV-2.

Với kết quả khiêm tốn và những điểm không đạt được này, cuộc gặp có vẻ không mang lại kết quả như mong đợi, mà dường như để tạo lợi thế, giúp hai nguyên thủ giành được điểm uy tín chính trị trong nước. Đối với Chủ tịch nước Trung Quốc Tập Cận Bình, đó có thể là cơ hội tạo điều kiện thuận lợi để được bầu làm Tổng Bí thư và sau đó là Chủ tịch nước Trung Quốc trong nhiệm kỳ thứ ba tại Đại hội Đảng Cộng sản Trung Quốc (CPC) sắp diễn ra vào năm 2022. Đối với Tổng thống Mỹ J. Biden, đó có thể là cơ hội giúp giành lại sự ủng hộ chính trị ở trong nước trong cuộc bầu cử vào năm sau, khi mà đảng Dân chủ có vẻ như có thể mất đa số ghế tại Hạ viện và Thượng viện Mỹ.

Khác biệt khó hòa giải

Ấn tượng lớn nhất mà hội nghị thượng đỉnh giữa hai nguyên thủ để lại là sự khác biệt khó có thể hòa giải giữa hai nước.

Khác biệt trong thiết lập khuôn khổ cho quan hệ song phương

Dù đều nhất trí là cần kiểm soát mối quan hệ một cách có trách nhiệm bằng cách tránh xung đột nhưng cách tiếp cận của hai bên có vẻ rất khác nhau. Chủ tịch Trung Quốc Tập Cận Bình nhấn mạnh quan hệ song phương nên chú trọng hợp tác và không can thiệp, đồng thời nêu bật ba nguyên tắc “tôn trọng lẫn nhau”, “chung sống hòa bình” và “hợp tác cùng có lợi” - nghĩa là Mỹ nên thẳng thắn hơn trong việc đáp ứng các lợi ích của Trung Quốc. Thông cáo của Bộ Ngoại giao Trung Quốc cho thấy một Chủ tịch Tập Cận Bình quyết đoán hơn, tập trung vào việc điều hướng chính sách của Mỹ đối với Trung Quốc theo hướng “hợp lý và thực dụng hơn”⁷.

Còn phía Mỹ muốn Trung Quốc chơi đúng những luật chơi mà Mỹ và đồng minh đã vạch ra. Đồng thời, Tổng thống Mỹ J. Biden cũng nhấn mạnh: “Mỹ sẽ tiếp tục bảo vệ các lợi ích và giá trị của mình, cùng với các đồng minh và đối tác của chúng tôi, bảo đảm các khuôn khổ hành vi ứng xử của thế kỷ XXI, thúc đẩy một hệ thống quốc tế tự do, cởi mở và công bằng”⁸.

Qua đây có thể thấy, Trung Quốc muốn Mỹ chơi theo luật chơi của họ, hoặc ít nhất là chấp nhận cách chơi của

Trung Quốc, trong khi Mỹ muốn Trung Quốc chơi theo luật chơi của Mỹ.

Một nghiên cứu của Zhao (2021)⁹ cũng chỉ ra rằng, khi Tổng thống Mỹ J. Biden nói rằng Mỹ và Trung Quốc phải thiết lập “các hàng rào bảo vệ theo nhận thức chung” để ngăn cạnh tranh chuyển thành xung đột, Trung Quốc đã không phản ứng tích cực, bởi vì nhiều quan chức Trung Quốc nghi ngờ rằng khái niệm này là một cái bẫy có thể thúc đẩy Mỹ hành động khiêu khích hơn. Và việc Trung Quốc không sẵn sàng chấp nhận những hàng rào an toàn như vậy trong mối quan hệ có thể sẽ khiến Mỹ mất lòng tin hơn nữa.

Động thái tiếp tục căng thẳng

Các động thái ngay sau cuộc gặp hai nguyên thủ cho thấy quan hệ hai bên tiếp tục không có dấu hiệu hạ nhiệt.

“Đỉnh chính lại cách xưng hô”

Khi Chủ tịch Trung Quốc Tập Cận Bình gọi Tổng thống Mỹ J. Biden là bạn cũ trong cuộc gặp thượng đỉnh, Tổng thống J. Biden lờ đi cách gọi này và nhắc nhở rằng tất cả các quốc gia - bao gồm cả Trung Quốc - “phải chơi theo cùng một luật chơi”. Đồng thời ngay ngày hôm sau, Phó Thư ký báo chí Nhà Trắng Andrew Bates đưa ra lời đính chính “Họ có thể thảo luận thẳng thắn, trực tiếp với nhau, giúp họ làm việc hiệu quả. Nhưng Tổng thống J. Biden không xem Chủ tịch Tập Cận Bình là một người bạn cũ”. Đây không phải là lần đầu tiên phía Mỹ phải đính chính lại

cách xưng hô bạn cũ giữa hai nguyên thủ. Tổng thống Mỹ J. Biden đã phủ nhận cách xưng hô vào tháng 6 trong cuộc họp báo tại Thụy Sĩ và Thư ký Báo chí Jen Psaki khẳng định lại vào trước cuộc họp¹⁰.

Về phía Trung Quốc, cách gọi bạn cũ không có nghĩa ám chỉ là người bạn thực sự. Shi Yinong, Giáo sư quan hệ quốc tế tại Đại học Renmin của Trung Quốc, lưu ý: “Khi người Trung Quốc chúng ta gọi ai đó là bạn cũ, nghĩa là chúng ta đã biết người đó từ lâu. Nhưng một “người bạn cũ” không nhất thiết có nghĩa là anh ta vẫn là một người bạn thực sự”.

Do đó, cách gọi bạn cũ này chỉ là cách tạo không khí dễ nói chuyện mà không phải cho thấy một mối quan hệ thực sự tốt đẹp, khác hẳn với hình ảnh thân mật giữa cựu Tổng thống Mỹ Barack Obama và Chủ tịch Trung Quốc Tập Cận Bình tại cuộc gặp lúc tản bộ ở Sunnylands năm 2013.

Tiếp tục căng thẳng về vấn đề Đài Loan

Một loạt động thái liên quan tới Đài Loan cho thấy hai bên tiếp tục leo thang căng thẳng trong vấn đề này. Ngày 19/11/2021, Bộ Ngoại giao Mỹ thông báo, Mỹ và Đài Loan tổ chức “Đối thoại Kinh tế thịnh vượng Mỹ - Đài Loan” vào ngày 22/11/2021 nhằm thúc đẩy hợp tác thương mại và kinh tế. “Đối thoại Kinh tế thịnh vượng Mỹ - Đài Loan” lần thứ hai, được coi là động thái mới nhất cho thấy Chính quyền Tổng thống Mỹ J. Biden tiếp tục siết chặt

quan hệ hơn nữa với Đài Loan, bất chấp căng thẳng với Trung Quốc. Ngay lập tức ngày 21/11/2021, Trung Quốc đáp trả với việc đưa 9 máy bay Trung Quốc, trong đó có 2 máy bay ném bom H-6, vào vùng nhận dạng phòng không của Đài Loan. Phía Mỹ phản ứng bằng việc đưa tàu khu trục mang tên lửa dẫn đường USS Milius (DDG-69), thuộc lớp Arleigh Burke, đi qua eo biển Đài Loan (Trung Quốc) hôm 23/11/2021. Cả người phát ngôn Bộ Ngoại giao Trung Quốc Triệu Lập Kiên và người phát ngôn của Bộ Tư lệnh Chiến khu phía Đông của quân đội Trung Quốc lên án hành động của Mỹ.

Vào ngày 23/11/2021, Chính quyền Tổng thống Mỹ J. Biden thông báo sẽ tổ chức trực tuyến “Hội nghị Thượng đỉnh vì dân chủ” vào tháng 12/2021, mời 110 quốc gia và vùng lãnh thổ tham gia, trong đó có Đài Loan (Trung Quốc). Tuy nhiên, trong danh sách khách mời không có Trung Quốc và Nga. Phát biểu tại cuộc họp báo ngày 24/11/2021, người phát ngôn Bộ Ngoại giao Trung Quốc Triệu Lập Kiên kêu gọi Mỹ “tuân thủ nguyên tắc một Trung Quốc” và “ngừng cung cấp bất kỳ nền tảng hoặc nơi trú ẩn nào cho các lực lượng đòi độc lập Đài Loan”.

Theo nhà nghiên cứu Thomas Pepinsky của Đại học Cornell, yếu tố địa-chính trị đóng vai trò quan trọng trong Hội nghị thượng đỉnh về dân chủ khi hội nghị này không chỉ về giá trị dân chủ mà có tham vọng lớn hơn về

địa-chính trị, phản ánh quan điểm chủ đạo của chính quyền Biden trong việc tập hợp một liên minh toàn cầu của các nền dân chủ chống lại sự trỗi dậy của Trung Quốc và các hoạt động hung hăng không dừng của Nga¹¹.

Tẩy chay Thế vận hội Olympic Mùa đông

Trước cuộc gặp, Chủ tịch Trung Quốc Tập Cận Bình được cho là sẽ mời Tổng thống Mỹ J. Biden tham dự Olympic ở Bắc Kinh¹². Tuy nhiên, thực tế không phải như vậy. Trước cuộc gặp thượng đỉnh, một số quan chức Mỹ đã kêu gọi tẩy chay Thế vận hội Olympic Mùa Đông vì hành vi vi phạm nhân quyền của Trung Quốc. Ngay ngày hôm sau hội nghị, ngày 16/11/2021, nhật báo *Bưu điện* Washington tiết lộ, Tổng thống Mỹ có thể sẽ “thông qua” phương án tẩy chay ngoại giao do các cố vấn của ông chính thức đề xuất vào cuối tháng 11/2021. Ngày 6/12/2021, Thư ký báo chí Nhà Trắng Jen Psaki chính thức thông báo Chính quyền Tổng thống J. Biden sẽ không gửi quan chức Mỹ tham dự Thế vận hội Mùa đông 2022 và Thế vận hội vận động viên khuyết tật (Paralympic) Bắc Kinh nhằm phản đối các hoạt động nhân quyền của Trung Quốc ở Tân Cương¹³. Thông tin này được đưa ra ngay sau khi Trung Quốc tuyên bố sẽ trả đũa nếu Mỹ tẩy chay ngoại giao Olympic Bắc Kinh 2022. Các động thái này được cho sẽ làm dấy lên cuộc khẩu chiến giữa hai bên và các hành động gây căng thẳng khác.

Mở rộng danh sách cấm vận công ty Trung Quốc

Trong tháng 7/2021, Chính phủ Mỹ đã đưa 23 công ty Trung Quốc vào danh sách đen cấm vận và ngày 24/11/2021, Mỹ tiếp tục bổ sung vào danh sách này thêm 12 công ty. Các công ty Trung Quốc bị cấm vận vì lo ngại về an ninh quốc gia, với lý do 8 thực thể bị cáo buộc hỗ trợ nỗ lực phát triển các ứng dụng máy tính lượng tử cho quân đội Trung Quốc, và một số khác bị cáo buộc đã hỗ trợ chương trình tên lửa đạn đạo và hạt nhân của Pakistan. Nhật báo *Bưu điện Hoa Nam buổi sáng* nhận định việc mở rộng danh sách cấm vận các công ty Trung Quốc diễn ra trong bối cảnh Chính quyền Tổng thống J. Biden báo động công khai về một số tiến bộ quân sự nhanh chóng của Trung Quốc, nhất là vụ thử tên lửa siêu thanh có khả năng hạt nhân bất ngờ¹⁴. Đây là động thái khẳng định xu hướng cạnh tranh công nghệ - quân sự giữa hai nước.

Nguồn gốc cạnh tranh Mỹ - Trung

Cuộc gặp thượng đỉnh giữa Tổng thống Mỹ Joe Biden và Chủ tịch Trung Quốc Tập Cận Bình tuy được kỳ vọng cao nhưng chưa thể mang lại các kết quả thực chất góp phần ổn định quan hệ song phương Mỹ - Trung Quốc đang liên tục suy thoái do không thể giải quyết được các vấn đề là nguồn gốc tạo ra sự cạnh tranh giữa hai nước hiện nay. Nguyên nhân sâu xa của sự suy thoái quan hệ Mỹ - Trung Quốc là do không thể điều hòa mục tiêu phát triển

của hai quốc gia, nói cách khác đó là sự va chạm giữa giấc mơ Mỹ và “giấc mộng Trung Hoa”, xung đột giữa mong muốn làm cho “Nước Mỹ vĩ đại” một lần nữa và mong muốn “phục hưng dân tộc Trung Hoa”. Người Mỹ mong muốn duy trì trật tự thế giới do Mỹ lãnh đạo, không chấp nhận bất kỳ quốc gia nào thách thức. Còn người Trung Quốc cũng mong ước phục hưng đất nước, hình thành một trật tự lấy Trung Quốc làm trung tâm.

Các biểu hiện của xu thế va chạm này ngày càng rõ nét, ngày càng liên tục khi Trung Quốc trỗi dậy mạnh mẽ, có nguy cơ vượt Mỹ. PPP của Trung Quốc vượt Mỹ vào năm 2013, thời điểm ông Tập Cận Bình lên nắm quyền tạo hậu thuẫn cho chính sách cứng rắn hơn.

Báo cáo của tổ chức McKinsey & Co công bố vào ngày 16/11/2021 cho thấy, Trung Quốc đã vượt Mỹ để trở thành quốc gia giàu nhất thế giới với tài sản tăng gấp 17 lần trong 20 năm qua, chiếm tới 1/3 tăng trưởng toàn cầu trong giai đoạn này¹⁵.

Sự phát triển ấn tượng kinh tế và sức mạnh kinh tế hiện thời mang lại thay đổi quyền lực mềm cho Trung Quốc tạo ra những đe dọa mới cho Mỹ khi Trung Quốc đã trở thành một trụ cột của trật tự thế giới, và nước này cam kết thực hiện các dự án phát triển đa phương lớn có tác động làm thay đổi quản trị toàn cầu như Sáng kiến “Vành đai, Con đường” (BRI) và Ngân hàng Đầu tư Cơ sở hạ tầng châu Á (AIIB).

Báo cáo quốc phòng Trung Quốc của Mỹ ngày 3/11/2021 cho thấy, sự phát triển sức mạnh quân sự Trung Quốc chưa từng thấy¹⁶ và có kho vũ khí hạt nhân lớn mạnh (gấp 2,5 lần so với ước tính của báo cáo năm 2020). Một bằng chứng khác cho thấy sự bất kịp khoảng cách quyền lực của Trung Quốc với Mỹ là chỉ số quyền lực châu Á do Viện Lowy (Australia) đánh giá¹⁷. Chỉ số quyền lực châu Á năm 2020 cho thấy, Mỹ (tổng điểm quyền lực là 81,6) và Trung Quốc (tổng điểm quyền lực là 76,1) là hai siêu cường duy nhất ở khu vực châu Á với mức điểm hơn 70.

Tuy Mỹ tiếp tục dẫn trước Trung Quốc về sức mạnh toàn diện, nhưng khoảng cách quyền lực giữa hai nước đang bị thu hẹp. Báo cáo tiết lộ khoảng cách 10 điểm của Mỹ so với Trung Quốc hai năm trước đã bị thu hẹp một nửa vào năm 2020. Hơn nữa, Mỹ cũng mất chỗ đứng số 1 vào tay Trung Quốc trong các chỉ số về mối quan hệ kinh tế và mô hình thương mại trong khu vực¹⁸.

Cạnh tranh không phải là mới đối với quan hệ Mỹ - Trung Quốc, nhưng vấn đề hiện tại đó là hai nước ngày càng lâm vào tình trạng tiến thoái lưỡng nan về an ninh. Hiện nay, tình hình cạnh tranh gay gắt và toàn diện đang phát triển theo một hướng mới. Nền tảng tạo sự hợp tác là lợi ích kinh tế đang giảm, thậm chí đổ thêm dầu vào lửa cho cạnh tranh hai bên như vừa thấy qua cuộc chiến thương mại. Chính quyền Biden tiếp tục xây dựng một chiến lược toàn diện

và có hệ thống hơn để đối phó với Trung Quốc thông qua Chương trình nghị sự thương mại năm 2021. Đáng lo ngại nhất là hiện tượng các tranh chấp kinh tế được chuyển thành đe dọa an ninh quốc gia. Báo cáo Asia Society Task Force 2019 lập luận cạnh tranh kinh tế chuyển thành đe dọa an ninh quốc gia đang được mở rộng sang sự phát triển các hoạt động đầu tư và tài trợ toàn cầu của Trung Quốc¹⁹. Những khác biệt quá khứ trở nên gay gắt hơn, như vấn đề quân sự, nhân quyền, Đài Loan. Chẳng hạn về quân sự, Trung Quốc đang nỗ lực xây dựng lực lượng quân đội đẳng cấp thế giới vào năm 2035 và đối trọng được với Mỹ vào năm 2050. Ngân sách quốc phòng Trung Quốc tăng 7,1% trong năm 2022, tương đương 230 tỷ USD, đứng thứ hai thế giới chỉ sau Mỹ²⁰. Tồn thất cho quân đội Mỹ khi tiến hành chiến tranh với Trung Quốc đã tăng nhanh chóng đến mức, theo nguyên Thứ trưởng Bộ Quốc phòng Robert O. Work và Greg Grant, “Lực lượng quân đội Mỹ có thể phải đối mặt với thất bại dưới bàn tay của quân đội Trung Quốc”²¹.

Các lĩnh vực cạnh tranh mới nổi lên như công nghệ, quản trị toàn cầu, chạy đua vắc-xin COVID-19 và thể thao, khiến mối quan hệ an ninh Mỹ - Trung Quốc vừa tăng thêm khác biệt lợi ích, vừa lâm vào tình trạng tiến hóa lưỡng nan. Cuộc chiến công nghệ hiện nay giữa hai nước có những diễn biến mới. Từ chỗ là một phần trong tranh chấp thương mại, cuộc chiến công nghệ

chuyển sang giành vị trí dẫn đầu trong công nghệ cốt lõi như trí tuệ nhân tạo, chất bán dẫn, 5G và 6G. Hai nước đang siết chặt kiểm soát các doanh nghiệp công nghệ lớn, đặt nền móng cho một cuộc cạnh tranh tiềm tàng trong thời gian tới. Gần đây nhất, cạnh tranh giữa hai bên hiện được mở rộng sang cả lĩnh vực thể thao. Nếu năm 1972 ngoại giao bóng bàn tạo điều kiện cho việc hòa giải quan hệ hai bên thì nay thể thao trở thành lĩnh vực cạnh tranh mới thông qua tẩy chay Olympic Bắc Kinh.

Giới lãnh đạo của cả hai nước càng trở nên quyết đoán và cứng rắn hơn. Tại Trung Quốc, Chủ tịch Trung Quốc Tập Cận Bình từ bỏ phương châm “giấu mình chờ thời” để chuyển sang tư thế quyết đoán, thúc đẩy Trung Quốc tích cực thay đổi các quy tắc và chuẩn mực quốc tế, chẳng hạn như các quy tắc về tranh chấp trên biển và nhân quyền²². Giới lãnh đạo ở Mỹ dù là đảng Dân chủ hay đảng Cộng hòa ở Mỹ hiếm khi đạt được sự đồng thuận, nay đạt được sự đồng thuận cần cứng rắn hơn với Trung Quốc. Chiến lược An ninh Quốc gia Mỹ năm 2017 của Chính quyền Trump và Hướng dẫn Chiến lược An ninh Quốc gia tạm thời năm 2021 của Chính quyền Biden đều nêu bật ưu tiên hàng đầu là cạnh tranh nước lớn trong đó Trung Quốc là đe dọa lớn nhất. Đạo luật Cạnh tranh Chiến lược năm 2021 do Quốc hội Mỹ thông qua vào tháng 4/2021 là bằng chứng rõ nhất của sự ủng hộ lưỡng đảng sẽ trở thành văn kiện mang

tính cương lĩnh cho sự đối đầu của Mỹ với Trung Quốc trong các thập kỷ tới. Trong dân chúng, có tới 89% người Mỹ coi Trung Quốc là đối thủ cạnh tranh hoặc kẻ thù hơn là đối tác²³.

Như vậy, Mỹ và Trung Quốc đang bị cuốn vào cuộc cạnh tranh gay gắt và toàn diện khó cưỡng. Phía Mỹ coi Trung Quốc là phép thử địa chính trị lớn nhất của mình trong thế kỷ XXI²⁴ và mô hình thống trị quan hệ sẽ là cạnh tranh²⁵, còn phía Trung Quốc cũng xác định trạng thái căng thẳng với Mỹ sẽ là trạng thái “bình thường mới” tồn tại lâu dài. Với trạng thái quan hệ bình thường mới này, hai bên sẽ cần phải tìm ra con đường thích hợp để kiểm soát quan hệ song phương. Do đó, cuộc gặp thượng đỉnh Mỹ - Trung Quốc vừa qua có thể chỉ là cuộc gặp thăm dò trong quá trình tìm ra con đường thích hợp đó.

Kết luận

Tuyên bố của Nhà Trắng sau cuộc gặp thượng đỉnh trực tuyến giữa Tổng thống Biden và Chủ tịch Tập Cận Bình ngày 16/11/2021 có một câu rất đáng chú ý: “các nhà lãnh đạo đã thảo luận về các lĩnh vực mà lợi ích của chúng ta hội tụ và những lĩnh vực mà lợi ích, giá trị và quan điểm của chúng ta khác nhau”²⁶. Điều này cho thấy, trong khi hai quốc gia chỉ có sự hội tụ lợi ích trong một số ít các lĩnh vực, nhưng lại có những bất đồng và khác biệt không chỉ trong nhiều lĩnh vực, mà còn có cả bất đồng và khác biệt về giá trị và quan điểm.

Kết quả của cuộc gặp trực tuyến cho thấy được có quá ít hội tụ lợi ích nhưng quá nhiều bất đồng khó có thể hòa giải. Những động thái trong quan hệ hai nước ngay sau cuộc gặp cũng cho thấy quan hệ hai bên vẫn tiếp tục trong đà đi xuống. Nguyên nhân của việc cuộc gặp không thể ngăn chặn được đà suy thoái quan hệ này là do hai bên không thể giải quyết ổn thỏa nguồn gốc của sự bất đồng giữa hai nước từ sự khác biệt về mô hình phát triển cho tới sự cạnh tranh toàn diện trên mọi lĩnh vực quan hệ song phương. Có lẽ cuộc gặp thượng đỉnh trực tuyến giữa hai nguyên thủ vào ngày 16/11/2021 đánh dấu thời kỳ mới cho quan hệ song phương, nhưng không phải là quan hệ ổn định, hợp tác mà là thời kỳ nhiều bất ổn, cạnh tranh hơn. Và đây chỉ là cuộc gặp thăm dò để hai bên tìm ra cách thức quản lý mối quan hệ song phương trong trạng thái căng thẳng bình thường mới ■

Chú thích:

1. Kiracofe, C. (2021), *Can Biden-Xi Virtual Summit Mark the Beginning of a New Start?*, truy cập ngày 25/11/2021 từ <http://www.cnfocus.com/can-biden-xi-virtual-summit-mark-the-beginning-of-a-new/>
2. Bình, T. (2021), *Chuyên gia đánh giá điểm tích cực của cuộc họp thượng đỉnh Mỹ - Trung*, truy cập ngày 1/12/2021, <https://www.vietnamplus.vn/chuyen-gia-danh-gia-diem-tich-cuc-cua-cuoc-hop-thuong-dinh-mytrung/754443.vnp>
3. B. (2021), *A virtual success: Biden and Xi open a new page with a civilised, grown-up summit in cyberspace*, truy cập ngày 19/11/2021 từ <https://www.dailymaverick.co.za/article/2021-11-16-a-virtual-success-biden-and-xi-open-a-new-page-with-a-civilised-grown-up-summit-in-cyberspace/>

4. Freeman, C., Scobell, A. & Staats, J. (2021), *Neither Summit, nor Sidebar: Assessing the Biden-Xi 'Virtual Meeting'*, truy cập ngày 25/11/2021, <https://www.usip.org/publications/2021/11/neither-summit-nor-sidebar-assessing-biden-xi-virtual-meeting>
5. Allen-Ebrahimian, B. & Basu, Z. (2021), *Biden's meeting with Xi "substantive" but no breakthroughs*, truy cập ngày 25/11/2021, <https://www.axios.com/biden-xi-meeting-take-aways-97207008-f0ac-4b21-8715-c85176c5796b.html>
6. Giang, B. (2021), *Tướng Mỹ lo ngại về vũ khí siêu thanh Trung Quốc*, truy cập ngày 9/3/2021, <https://tienphong.vn/tuong-my-lo-ngai-ve-vu-khi-sieu-thanh-trung-quoc-post1388434.tpo>
7. Ruwitch, J. (2021), *Biden and China's Xi strike a 'respectful' tone in video chat amid tension*, truy cập ngày 25/11/2021, <https://www.npr.org/2021/11/16/1055944979/biden-and-chinas-xi-strike-respectful-tone-in-video-chat-amid-tension>
8. White House (2021), *Readout of President Biden's Virtual Meeting with President Xi Jinping of the People's Republic of China*, truy cập ngày 17/11/2021, <https://www.whitehouse.gov/briefing-room/statements-releases/2021/11/16/readout-of-president-bidens-virtual-meeting-with-president-xi-jinping-of-the-peoples-republic-of-china/>
9. Zhao, M. (2021), *Rebuilding the infrastructure of Sino-American relations*, truy cập ngày 29/11/2021, <https://www.japantimes.co.jp/opinion/2021/11/21/commentary/world-commentary/rebuilding-sino-american-relations/>
10. Musk, E. (2021), *White House insists Biden, China's Xi aren't 'old friends' following Monday meeting*, truy cập ngày 20/12/2021 từ <https://usmail24.com/white-house-insists-biden-chinas-xi-arent-old-friends-following-monday-meeting/>
11. Pepinsky, T. (2021), *Biden's Summit for Democracy should focus on rights, not economics and geopolitics*, truy cập ngày 20/12/2021, <https://www.brookings.edu/blog/order-from-chaos/2021/11/22/bidens-summit-for-democracy-should-focus-on-rights-not-economics-and-geopolitics/>
12. Tausche, K. (2021), *Xi is expected to invite Biden to the Beijing Winter Olympics, sources say*, truy cập ngày 20/12/2021, <https://www.cnbc.com/2021/11/11/joe-biden-xi-jinping-summit-2022-winter-olympics-in-beijing-loom-large.html>
13. Văn, H (2021), *Mỹ tuyên bố 'tẩy chay ngoại giao' Thế vận hội Bắc Kinh 2022*, truy cập ngày 20/12/2021 từ <https://tuoitre.vn/my-tuyen-bo-tay-chay-ngoai-giao-the-van-hoi-bac-kinh-2022-20211207061206627.htm>
14. Bình, H., *Mỹ thêm hàng chục công ty Trung Quốc vào danh sách đen*, truy cập ngày 9/3/2022, <https://nld.com.vn/thoi-su-quoc-te/my-them-hang-chuc-cong-ty-trung-quoc-vaodanh-sach-den-20211125075111671.htm>
15. Tuấn, A. (2021), *Trung Quốc vượt Mỹ thành nước có tổng tài sản lớn nhất thế giới*, truy cập ngày 25/12/2021, <https://thoibaotaichinhvietnam.vn/trung-quoc-vuot-my-thanh-nuoc-co-tong-tai-san-lon-nhat-the-gioi-95529.html>
16. Harid, H. (2021), *The Biden-Xi virtual summit*, truy cập ngày 20/12/2021, <https://english.ahram.org.eg/NewsContent/50/1204/443196/AlAhram-Weekly/Opinion/The-Biden-Xi-virtual-summit.aspx>
17. Chỉ số Quyền lực Châu Á năm 2020 do Viện Lowy (Úc) đánh giá 26 quốc gia và xem xét 128 chỉ số trên tám thước đo: khả năng quân sự và mạng lưới quốc phòng, khả năng kinh tế và các mối quan hệ, ảnh hưởng ngoại giao và văn hóa, cũng như khả năng phục hồi và các nguồn lực trong tương lai.
18. Lowy (2020), *Lowy Institute Asia Power Index: Key Findings 2020*, truy cập ngày 25/12/2021, <https://power.lowyinstitute.org/downloads/lowy-institute-2020-asia-power-index-key-findings-report.pdf>
19. Schell, O & Shirk, S.L (2019), *Toward an Effective and Sustainable China Policy*, Task Force Report (New York: Asia Society, February 2019), truy cập ngày 25/12/2021, https://asiasociety.org/sites/default/files/inline-files/CourseCorrection_FINAL_2.7.19_0.pdf
20. Lê, H. (2022), *Trung Quốc tăng ngân sách quốc phòng 7,1%*, truy cập ngày 10/3/2022, <https://vnexpress.net/trung-quoc-tang-ngan-sach-h-quoc-phong-7-1-4435043.html>
21. Work, R.O. & Grant, G. (2019), *Beating the Americans at Their Own Game: An Offset Strategy with Chinese Characteristics* (Washington, DC: Center for a New American Security, June 6, 2019), truy cập ngày 25/12/2021, <https://www.cnas.org/publications/reports/beating-the-americans-at-their-own-game>

22. Mazarr, M.J., Heath, T.R. & Cevallos, A.S. (2018), *China and the International Order* (Santa Monica, CA: RAND Corporation, 2018), truy cập ngày 25/12/2021, https://www.rand.org/pubs/research_reports/RR2423.html
23. Pew Research Center (2021), *Most Americans Support Tough Stance Toward China on Human Rights, Economic Issues*, truy cập ngày 25/12/2021, <https://www.pewresearch.org/global/2021/03/04/most-americans-support-tough-stance-toward-china-on-human-rights-economic-issues/>
24. Blinken, A. J. (2021), *A Foreign Policy for the American People*, truy cập ngày 25/12/2021, <https://www.state.gov/a-foreign-policy-for-the-american-people/>
25. Stanford University (2021), *White House Top Asia Policy Officials Discuss U.S. China Strategy* at APARC's Oksenberg Conference, truy cập ngày 20/12/2021, <https://fsi.stanford.edu/news/white-house-top-asia-policy-officials-discuss-us-china-strategy-aparc%E2%80%99s-oksberg-conference>
26. White House (2021), *Readout of President Biden's Virtual Meeting with President Xi Jinping of the People's Republic of China*, truy cập ngày 17/11/2021, <https://www.whitehouse.gov/briefing-room/statements-releases/2021/11/16/readout-of-president-bidens-virtual-meeting-with-president-xi-jinping-of-the-peoples-republic-of-china/>